

Vzlic tradicionalističnemu duhu obeh Novákovih zgodnjih esejskih knjig pa najde čitatelj, ki ga zanimajo predvsem sodobni pojavi, marsikaj klenega za se, tako predvsem obširnejšo študijo o F. X. Šaldi kot kritiku, esej o pesniški etiki Antonina Sove in več člankov o velikem predniku češke moderne literature Jaroslavu Vrchlickem.

MED KNJIGAMI IN DOGODKI

STANKO LEBEN: PROBLEM DANTEJEVE BEATRICE. — Beatrice = Osrečevalka. Ni ga v svetovnem slovstvu jasnejšega in višjega primera pesniškega ženskega osrečevanja od Dantejeve Beatrice. Pesnikova duša je v mladosti uzrla popolno lepoto, jo sprejela vase in jo v sebi predelovala do smrti, tudi ko je telesna posoda popolne podobe že trohnela pod rušo. Silna je morala biti pesnikova zaverovanost v večno lepoto, da si je iz mladostnega erotičnega jedra neutrudno oblikovala v poznejših dobah zmerom višji, zmerom bolj nebeški lik, kakršnega človeštvo ne prej ne pozneje ni več ustvarilo.

S to knjigo se slovenska dantologija loteva najvažnejših in najglobljih estetskih nalog. Pozdravljamo jo s tem večjim veseljem, ker je znanilka po vsej priliki obširne monografije o Beatrici izpod istega peresa. Ta uvod pretresa problem v njegovem današnjem stanju. V prvi tretjini knjige se ti često dozdeva, kakor bi to bil uvod v monografijo o Goethejevih ženskih pesniških likih, saj se do 34. strani skozi dve poglavji govori le o Goetheju, prav malo o Danteju (str. 16 in 17) in čisto nič o Beatrici. Pisatelju gre za to, da nam na živem, skoro sodobnem primeru predoči velikansko razliko med pesniškimi liki velikih umetnikov in njihovimi modeli, da jasno opredeli razdaljo med obojimi in poudari estetsko višino in pomembnost pesniških likov v nasprotju z življenjsko vsakdanjostjo in estetsko brezpomembnostjo modelov. Laže kakor ob Dantejevih delih se mu je moglo to posrečiti ob Goethejevih »Boleh mladega Wertherja«, mimogrede tudi ob Flaubertu in Balzacu, ker so pri teh podatki o modelih zelo obilni, o zgodovinski Beatrici pa jih skoraj ni. Jarko je osvetljena skrivna alkimija, ki je iz več pozemeljskih oseb po svojih nedoumih zakonih ustvarila »tri nove, resničnejše, čistejše in večnostne osebe, Wertherja, Charlotta in Alberta« (str. 13).

V tretjem poglavju pa plane razprava v živo središče svoje snovi in razprede Beatricin problem v vseh njegovih potankostih. Ob pregledno očrtanem Dantejevem življenju opozarja pisatelj, kako se z leti tudi Beatrice spreminja od »Vite nuove«, mimo »Convivia« do »Divine Commedie«, od prve ljubezenske rose do abstraktne pesniške alegorije v duhu srednjega veka. Vmes je ganljivo očrtano Debevčevo zdvajanje med prevajanjem »Vite nuove«, ko se mu Beatrice zdi zdaj alegorija, nato brž prav nasprotno. Dantologi pričakujejo luči in razkritij o biografskih osnovah, Leben pa ne, ker dvomi s K. Voßlerjem, da bi se dale borne Boccaciovne in Pietrovne drobtine o zgodovinski Beatrici kdaj pomnožiti. Kar jih je, ne zadostujejo niti za točen dokaz, da je Beatrice res živela, kaj šele, da bi z njimi prodirali v njen pesniški lik. Prav tako se iz pesniškega lika ne da nič zanesljivega razbrati o zgodovinski osebi. Med obema zija nepremostljiv prepad in po njem se motajo svojevoljna ugibanja bolj ali manj duhovitih dantologov.

Tem ugibanjem je posvečenega precej prostora. Pisatelj maje z glavo ob »ključih«, ki so jih »alegorijomani« iskali za Beatrice, ko so hoteli videti v njej

Modrost (Biscioni v 18. stol.), simbol idealne vladavine (G. Rossetti v prvi pol. 19. stol.), idealno Cerkev (Gietmann — 1889), reformatorsko dušo Dantejevo (Aroux), simbol najvišje ženske lepote in plemenitosti (A. Bartoli), alegorijo nove italijanske govorice (Laurenzi), alegorično zgodbo o sporu med Znanostjo in Vero (Earle), alegorijo in podobo teologije (Mandonnet — 1935) — da navedemo le nekaj pomembnejših. Posmehljivec A. France je videl v Beatrici »cvetko aritmetike«. Leben se nagiba bolj k realistom, ki danes prevladujejo nad simbolisti. Misli kakor Croce, da pot domnev sploh ni pot in da je alegorija za poezijo mrtva, kakor pričajo puščobni, davno pozabljeni alegorični izdelki srednjeveške Muze (Anticlaudianus, Le Roman de la Rose, Tesoretto, Intelligenza i. dr.). Pritrjuje De Sanctisu, da je Dante mojster tvorne fantazije, ki je nekaj višjega kakor običajna domišljija. Realisti grešijo v nasprotno smer, ker iščejo v Beatrici florentinsko dekle in pozabljajo, da je kot tvorba Dantejeve fantazije mnogo bolj živa od katerega koli dekleta iz mesa in kosti.

Zaključuje: »Zelo verjetno je, da je Dante ljubil to florentinsko Beatrice, morda hči Folca Portinarija. In zelo verjetno, skoraj gotovo je, da o zgodovinski Beatrici nikoli ne bomo vedeli kaj več« (str. 85). Isto misel poudari nato še krepkeje: »Skoraj z gotovostjo lahko rečemo, da nikoli ne bo mogoče ugotoviti, kakšna je bila Bice Portinari, in da nikoli nihče ne bo mogel verno prikazati zgodovinsko ugotovljene ljubezni med njo in Dantejem«. Zgovorno izpoveduje, da njega ne mika ne alegorična ne zgodovinska Beatrice, temveč edino tista, ki jo je pesnik v svojih delih sam ustvaril, kakršna živi in bo živela v najvišji estetski zavesti človeštva, ki Dantejeve pesnitve uživa in ceni: »S tako monografijo izredno svojskega pesniškega lika bi bilo za spoznanje Danteja, človeka in umetnika, pridobljenega več kakor s kakršnim koli paberkovanjem po zaprašenih registrih iz arhivov, ki trdovratno molče celo o najpreprostejših dejstvih, ki naj bi pričala o zgodovinski Beatrici« (str. 89). Mika ga ta poskus s podrobno in pronikavo analizo Dantejevega dela posebno tudi zato, ker bi to bil »zelo tehten donesek k stvarnemu preučevanju umetniškega ustvarjanja« (str. 89), nekaj novega, česar se ni še nihče lotil.

Znova vzporeja Goetheja in Danteja. Prvi je z »Wertherjem« pobegnil pred demonično mrakobo ljubezni, drugi je to demoničnost pobožno sprejel in jo v sebi povelečal v nekaj božanskega, »v vir vse plemenitosti in popolnosti v človeku« (str. 90). To povelečevanje traja vse življenje in rodi, po Lebnu, najmanj štiri zapovrstne pesniške like Beatricine. Le taka poglobitev bi »omogočila pravilno estetsko vrednotenje tega lika«, ki se mu je De Sanctis med vsemi še najbolj približal, a je še zmerom »zamahnil daleč v stran« s trditvijo, da je Dantejeva Beatrice boginja, da pa še ni žena, ker je krona žene njena slabost, medtem ko predstavlja boginja popoln, a mrzel vzor ženskosti.

Pisatelj upa, da se mu je »vsaj deloma posrečilo premakniti problem Dantejeve Beatrice z izvoženih, slepih tirov realizma in alegorizma, po katerih se je doslej izključno premikal brez nade v rešitev« (str. 92). Kajti: »Niso Beatrice, ki ustvarjajo pesnike, marveč narobe: pesniki ustvarjajo Beatrice«. Po tej razboriti, v marsičem novi in izvirni razpravi si je treba želeli, da pisatelj nadaljuje v načrtani smeri, da se mu v nameravani monografiji posreči popolnoma premakniti problem z izvoženih tirov in obogatiti nauke o Danteju z novim in potrebnim delom, kakršnega nimajo do zdaj ne Italijani ne drugi veliki narodi, ki so v dantologiji nagrmadili visoke kupe knjig. S tem bi se mlada slovenska dantologija na mah postavila v prve vrste in dokazala, da tudi majhen narod lahko prispeva kaj pomembnega h gradbi občečloveške kulture. *Andrej Budal*